

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА СТАВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ СІЛЬСЬКИХ І МІСЬКИХ ШКІЛ ДО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглядаються особливості ставлення старшокласників сільських та міських шкіл до природного середовища. Подаються результати емпіричного дослідження сформованості компонентів екологічної компетентності, домінуюча екологічна установка та тип екологічного світогляду учнів старших класів. Відмічено вищий рівень прояву екоцентричної установки у старшокласників сільських шкіл.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічна установка, екологічний світогляд, екоцентризм, антропоцентризм.

Постановка проблеми. Наслідком історичного розвитку сучасної індустріальної цивілізації стало протистояння "людина – природа", інтенсивна експлуатація людиною природи, перетворення останньої по суті у штучне середовище, що, у свою чергу, зумовлює лавинну реакцію екологічних катастроф. Катастрофічність такого розвитку стає все більш очевидною. Людство починає усвідомлювати нагальну необхідність вирішення широкого кола проблем, які отримали статус глобальних. До їх числа відносять катастрофічний стан оточуючого середовища, негативні наслідки науково-технічної та інформаційної революції, голод, бідність, безграмотність тощо. Планету може врятувати лише діяльність людей, яка виконується на основі глибокого розуміння законів природи, врахування численних взаємодій в природних угрупованнях, усвідомлення того, що людина є лише частиною природи. Це означає, що еколого-етична проблема постає на сьогодні не тільки як проблема збереження навколишнього середовища від забруднення та інших негативних впливів господарської діяльності людини на Землі. Вона переходить у проблему запобігання стихійної дії людей на природу, в свідому, цілеспрямовану взаємодію з природою, що планомірно розвивається. Така взаємодія здійснена за умови сформованості у кожної людини достатнього рівня еколого-етичної культури, екологічної й етичної свідомості, розвиток яких починається з дитинства і продовжується все життя. Саме тому проблема формування екологічно компетентної особистості, як складової життєвої компетентності, стала провідною у сучасній психолого-педагогічній науці та практиці.

З огляду на це, **метою** нашого дослідження є вивчення ступеня сформованості екологічної компетенції, типу екологічної установки та екологічного світогляду у старшокласників сільських і міських шкіл.

Результати теоретичного дослідження. Як впливає з аналізу основних положень компетентнісного підходу в освіті, екологічна компетентність – явище складне і багатофакторне. Опис сутності екологічної компетентності вимагає її категоріального визначення, виділення компонентів і структури. Для вирішення даної задачі доцільно визначити співвідношення екологічної компетентності з іншими категоріями екологічної психології та педагогіки.

У рамках компетентнісного підходу можна вважати, що істотною особливістю екологічної свідомості особистості є екологічна компетентність. Поряд з екологічною культурою, базовою для визначення екологічної компетентності в системі понять екологічної психології та педагогіки, виступає категорія екологічної діяльності, яка, в свою чергу, пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням і екологічними цінностями. Таким чином, утворюється взаємозв'язок психологічних процесів і станів, що забезпечують освоєння особистістю екологічної діяльності в ході екологічної освіти, в результаті чого формується відповідна компетентність.

У широкому розумінні екологічна діяльність характеризується як інтегративне поняття для позначення специфічних екологічних аспектів різних видів діяльності, тим чи іншим чином спрямованих на оптимізацію суспільства і природи. А.Д. Урсул [1] зазначає, що "екологічна діяльність ... висловлює аспект ставлення суспільства лише до природи, тобто уточнює певну частину загального змісту соціальної діяльності (яка включає в себе як суб'єкт – об'єктні, так і суб'єкт – суб'єктні відносини і зв'язки)".

Таким чином, з філософської точки зору, екологічна діяльність може розглядатися як компонент соціальної діяльності, що виражає аспект ставлення суспільства до природи, яке включає всі взаємодії суб'єкта цієї діяльності з її об'єктом, тобто екосередовищем (які будемо називати екологічними взаємодіями), що призводять до певних екологічних наслідків та результатів (позитивних чи негативних) [2].

Відзначаючи значимість наведеного вище визначення, А.С. Філатов [2] звертає особливу увагу на відмінності діяльності в екологічному середовищі (приспосовницько-організаційної, адаптаційної

стосовно природним екосистемам) і власне екологічної діяльності (перетворюючого, творчого впливу людини на екологічне середовище). В останньому випадку ми маємо справу зі створенням нових екологічних процесів і систем, які стають частиною екологічного середовища. Умови екологічної діяльності пов'язані з таким способом взаємодії людини і природи, коли людина не тільки включається, використовує і організовує природні процеси (що характерно для полювання і збирання, землеробства, скотарства), але створює (творить) процеси, що стають частиною навколишнього природного середовища.

Екологічна діяльність людини безпосередньо спрямована на створення життєво необхідних процесів екологічного середовища, що призводить до істотного перетворення останнього. Таким чином, слід розрізняти екологічну діяльність від діяльності в екологічному середовищі. Екологічна діяльність, як і будь-яка інша форма людської діяльності, детермінована необхідною формою прояву свідомості (екологічною свідомістю), що дозволяє людині знайти властивості суб'єкта діяльності, який не просто змінює або перетворює, але створює екологічне середовище. В даний час сутність екологічної свідомості є предметом досліджень філософів, соціологів, психологів.

Одні дослідники приписують екологічній свідомості самостійність, вбачаючи в ній окрему форму свідомості [4; 6; 7]; на думку інших вона пронизує всі сфери свідомості і тому не може претендувати на самостійний статус. Ймовірно, екологічна свідомість стає формою індивідуальної і суспільної свідомості. З філософської точки зору під екологічною свідомістю розуміється сукупність уявлень (індивідуальних, групових) про взаємозв'язки у системі "людина – природа" і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій і технологій взаємодії з нею. На думку еколога Н.Ф. Реймерс [2], свідомість екологічна – глибоке, доведене до автоматизму розуміння нерозривного зв'язку людини і людства з природою, залежності благополуччя людей від цілісності та порівняльної незмінності природного середовища проживання людини.

Слід зазначити важливий акцент на глибинній мотивації поведінки в природному середовищі та необхідності формування навичок такої поведінки, які можна віднести до сутнісних рис екологічної компетентності. У теорії екологічної освіти екологічна свідомість розуміється як сукупність поглядів, теорій та емоцій, що відображають проблеми взаємодії суспільства і природи в плані оптимального їх вирішення відповідно конкретним соціальним та природним можливостям.

Формування екологічної свідомості передбачає таку перебудову поглядів і уявлень людини, коли засвоєні ним екологічні норми стають нормами поведінки по відношенню до природи.

Змістовне наповнення екологічної свідомості зводилося, в основному, до екологічних знань. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. уявлення про екологічну свідомість змінюються, що обумовлено новим розумінням місця та ролі людини в сучасному світі. На перший план виступає проблема психолого-педагогічного аналізу змісту і структури екологічної свідомості. Найбільш ретельно з методологічної точки зору екологічну свідомість розглянуто у роботах С.Д. Дерябо і В.А. Ясвіна. Екологічна свідомість, домінуюча у сучасній культурі, характеризується як антропоцентрична, оскільки для неї характерні такі особливості: вищу цінність являє людина; ієрархічна картина світу (на вершині – людина); мета взаємодії з природою – задоволення прагматичних потреб людини; "прагматичний імператив", тобто правильно те, що корисно людині; природа сприймається як об'єкт людської діяльності; етичні норми і правила не поширюються на взаємодію зі світом природи; розвиток природи мислиться як процес, який повинен бути підпорядкований цілям і завданням людини; діяльність з охорони природи продиктована далеким прагматизмом (необхідно зберегти природне середовище, щоб ним могли користуватися майбутні покоління) [3; 8].

Таким чином, антропоцентричний тип екологічної свідомості – це система уявлень про світ, для якої характерні протиставленість людини, як найвищої цінності, і природи, як її власності, об'єктного сприйняття природи і прагматичного характеру взаємодії з нею.

Альтернативою антропоцентричному типу свідомості виступає екоцентричний тип екологічної свідомості, для якого характерні наступні особливості: вищу цінність являє гармонійний розвиток людини і природи; відмова від ієрархічної картини світу; мета взаємодії з природою – оптимальне задоволення як потреб людини, так і потреб усіх членів природного співтовариства [4]; "екологічний імператив", тобто правильно тільки те, що не порушує існуючу в природі екологічну рівновагу; природа сприймається як рівноправний суб'єкт у взаємодії з людиною; етичні норми і правила рівним чином поширюються як на світ людей, так і на світ природи; розвиток природи мислиться як процес коеволуційної єдності; діяльність з охорони природи продиктована необхідністю зберегти природу заради неї самої і заради людей [3; 4].

Таким чином, екоцентричний тип екологічної свідомості – це система уявлень про світ, для якої характерна орієнтованість на екологічну доцільність, відсутність протиставлення людини і природи, суб'єктне сприйняття природи, баланс прагматичної і непрагматичної взаємодії з нею.

Екоцентричний тип свідомості являє собою кардинальну зміну образу світу. Згідно з таким поданням про своє місце в природі, людина повинна усвідомити себе і виступити в якості "процесуальної одиниці" самоздійснення природи. Тільки в цьому випадку людина буде відчувати і вести себе як екологічний суб'єкт розвитку. У зв'язку з цим особливо гостро постає проблема формування екологічної

свідомості у підростаючого покоління. В цілому, структура екологічної свідомості за С.Д. Дерябо і В.А. Яв'ніним визначається у вигляді сукупності: уявлень (як індивідуальних, так і групових) про взаємозв'язки у системі "людина – природа" і в самій природі; суб'єктивного ставлення людини до світу природи; відповідних стратегій і технологій взаємодії людини зі світом природи; екологічно-орієнтованих цінностей етичного плану [3; 8].

Зважаючи на все відмічене вище, екологічна компетентність визначається як індивідуальна характеристика ступеня відповідності особистості вимогам екологічної освіти: розвитку у підлітків екологічних знань, умінь, навичок, спрямованих на формування екологічної свідомості, мислення, світогляду, які є необхідними для загальної орієнтації в екологічній ситуації, для усунення або обмеження дій екологічного ризику.

Методика та процедура дослідження. Дослідження проводилося протягом 2013 – 2014 рр. на базі Чернігівського ЗНЗ I–III ступенів №19, Кучинівського ЗНЗ I–III ступенів, Смяцької та Хотуницької шкіл Щорського району Чернігівської області. Дослідження було спрямоване на виявлення особливостей екологічної свідомості та компетентності в учнів старших класів. Основною емпіричною підставою аналізу було порівняння результатів учнів, які навчаються в міських школах та сільських школах.

Загальна кількість респондентів – 100 учнів. З них – 50 (50%) – сільські школярі, серед яких 24 (48%) – хлопців та 26 (52%) – дівчат. Міські школярі – 50 осіб (50%), серед них дівчат – 22 (44%) та хлопців – 28 (56%). На початку дослідження випробувані були проінформовані про мету дослідження, їм роз'яснили інструкцію по роботі з кожним із завдань методики. Для підвищення достовірності результатів, дослідження проводилось анонімно (досліджуваних просили вказати тільки вік, стать та місце проживання село/місто).

У ході дослідження були використані такі методики: методика самооцінки екологічної компетентності Д.С. Єрмакова (2009 р.) [7], опитувальник екоцентричної і антропоцентричної установок по відношенню до навколишнього середовища (ЕААТЕ) С. Томпсон і М. Бартон (в адаптації І.В. Кряж і К.А. Андроннікової, 2012 р.) [7], скорочений варіант методики "Екотест" (3-й субтест: пункт 3.1) (О.С. Мамешина, 2006 р.) [5].

Аналіз результатів дослідження. Для визначення ступеня сформованості того чи іншого компоненту екологічної компетентності нами була використана "Методика самооцінки екологічної компетентності Д.С. Єрмакова". Проаналізувавши отримані результати, відмічаємо: загалом, у всій вибірці респондентів, домінуючим є ціннісно-смысловий компонент, а саме, екзистенційні екологічні смисли та цінності. Тобто екологічні цінності пов'язані з сенсом існування особистості, є для неї одними з найважливіших (табл. 1).

Таблиця 1

Середні показники сформованості компонентів екологічної компетентності у сільських та міських старшокласників (у балах)

Назва компоненту екологічної компетентності	Село		Місто	
	Середнє значення	Стандартне відхилення	Середнє значення	Стандартне відхилення
Потребово-мотиваційний	1,9	0,928	1,8	0,733
Когнітивний	1,8	0,675	2,0	0,677
Практично-діяльнісний	1,8	0,675	1,7	0,599
Емоційно-вольовий	1,9	0,859	1,8	0,742
Ціннісно-смысловий	2,7	0,736	2,6	0,736

Як слідує з табл. 1 у старшокласників сільських шкіл наступними за рівнем вираженості після ціннісно-смысового компоненту (середнє значення становить $2,7 \pm 0,74$), є емоційно-вольовий та потребово-мотиваційний компоненти (вольові якості, які необхідні для реалізації екологічної діяльності, та виникаючі при цьому емоційні процеси та стани) (середні значення – $1,9 \pm 0,86$ і $1,9 \pm 0,93$ відповідно). Тобто учні мають практично однаковий рівень сформованості емоційно-вольового та потребово-мотиваційного компоненту екологічної компетентності, який є необхідним для реалізації певної екологічної діяльності. Когнітивний та практично-діяльнісний компоненти також знаходяться на однаковому рівні ($1,8 \pm 0,68$ та $1,8 \pm 0,68$ відповідно), тобто можна сказати, що в старшокласників даної вибірки приблизно однаковий рівень сформованості екологічного мислення та способів виявлення й вирішення екологічних проблем.

У старшокласників міських шкіл домінуючим, як зазначалося вище, є ціннісно-смысловий компонент екологічної компетентності (середнє значення – $2,6 \pm 0,74$), наступним за рівнем вираженості йде когнітивний компонент, який дещо краще сформований у міських школярів (середнє значення – $2,0 \pm 0,68$), ніж у сільських (середнє значення – $1,8 \pm 0,68$). Даний включає в себе положення сучасної наукової екологічної картини світу; характеристики екологічного мислення, способи виявлення та вирішення проблем. Міські учні, як і сільські, мають практично однаковий рівень сформованості

емоційно-вольового та потребоно-мотиваційного компоненту екологічної компетентності (середні значення – $1,8 \pm 0,74$ і $1,9 \pm 0,73$ відповідно). Найменше значення ($1,7 \pm 0,60$) отримав практично-діяльнісний компонент (освоєння різноманітних видів і функцій екологічної діяльності, їх реалізація), тобто даний компонент екологічної компетентності є не достатньо сформованим (старшокласники є не достатньо готовими для освоєння певних видів та функцій екологічної діяльності та їх реалізації).

Таким чином, як у сільських, так і у міських старшокласників даної вибірки найбільш сформованим є ціннісно-смысловий компонент екологічної компетентності, а найменш сформованим – практично-діяльнісний компонент, тобто учні ще не готові активно діяти і реалізовувати екологічну діяльність.

Для визначення екологічної установки у старшокласників було використано опитувальник екоцентричної та антропоцентричної установок у ставленні до навколишнього середовища (ЕААТЕ) С. Томпсон і М. Бартон (в адаптації І.В. Кряж і К.А. Андроннікової). Отримані результати представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Середні показники прояву екологічних установок старшокласників (у %)

Назва установки	Середнє значення (у%)	Стандартне відхилення(у%)
Екоцентризм	43,4%	24,091%
Антропоцентризм	24,4%	12,402%
Екологічна апатія	7,3%	21,322

На підставі даних табл. 2 можна стверджувати, що найвищі відсотки були отримані за шкалою екоцентризму (середнє значення – $43,4 \pm 24,09$). Отже, опитаними старшокласниками природа оцінюється незалежно від її значення для людей і безперечним є позитивний вплив природи на респондентів, який переживається ними на фізіологічному рівні. На досить високому рівні прояву є антропоцентрична установка (середнє значення – $24,4 \pm 12,40$), тобто природа оцінюється респондентами з позиції її практичної цінності для них та людей в цілому. Найменші показники відмічаються за шкалою екологічної апатії (середнє значення – $7,3 \pm 21,32$) (заперечення та байдужість по відношенню до екологічної проблематики), що й зрозуміло, оскільки респонденти з досить високим рівнем екоцентричної установки не будуть байдужими по відношенню до природи.

Серед досліджуваних із сільської місцевості домінуючою є екоцентрична установка у ставленні до навколишнього середовища (середнє значення – $50,25 \pm 22,57$) (табл. 3).

Таблиця 3

Середні показники прояву екологічних установок у сільських старшокласників (у %)

Назва установки	Середнє значення (у%)	Стандартне відхилення (у%)
Екоцентризм	50,25%	22,558%
Антропоцентризм	26,90%	19,739%
Екологічна апатія	5,40%	12,080%

Найменше вираженою є така установка як екологічна апатія (середнє значення – $5,40 \pm 12,08$). Високий рівень екоцентричної установки у ставленні до навколишнього середовища може бути пов'язаний зі специфікою місця проживання (сільські жителі більше залежать від природного середовища, відповідно більше зацікавлені у його охороні та збереженні).

Результати школярів із міста презентовано у табл. 4.

Таблиця 4

Середні показники прояву екологічних установок у міських старшокласників (у %)

Назва установки	Середнє значення (у%)	Стандартне відхилення(у%)
Екоцентризм	36,55%	23,885%
Антропоцентризм	21,90%	22,770%
Екологічна апатія	9,23%	12,575%

Порівняння показників табл. 3 і табл. 4 вказує, що результати старшокласників із міста є схожими із результатами школярів, які проживають у селах: домінуючою є екоцентрична установка (середнє значення – $36,55 \pm 23,89$), на другому місці за ступенем вираженості – антропоцентрична (середнє значення – $21,90 \pm 22,77$), а на останньому – екологічна апатія (середнє значення – $9,23 \pm 12,58$) (табл.

4). Але, на відміну від сільських старшокласників, у міських дещо нижчий середній показник по екоцентризму 50,3% і 36,55% відповідно, та антропоцентризму – 26,9% і 21,9% відповідно. За шкалою екологічної апатії навпаки – у міських учнів вищі результати ніж у сільських (середні значення – 9,23% і 5,4% відповідно) (табл. 3, табл. 4).

Отже, серед сільської та міської вибірки домінуючою є екоцентрична установка, наступною за ступенем вираження – антропоцентрична, а найменше вираженою – установка екологічна апатія.

Для дослідження типу екологічного світогляду нами був використаний скорочений варіант методики "Екотест" III субтест (пункт 3.1). Проаналізувавши отримані результати ми отримали наступні дані (табл. 5).

Таблиця 5

Відсоткове співвідношення рівнів вираженості різних типів екологічного світогляду в учнів сільських і міських шкіл

Тип екологічного світогляду	Загальна вибірка	Міська вибірка	Сільська вибірка
Антропоцентричний	55%	52,5%	57,5%
Природо центричний (біоцентричний)	35%	30%	40%
Рівновага	10%	7,5%	12,5%

Як бачимо з табл. 5, домінуючою ціннісною ідентифікацією зі світом природи у старшокласників сільських та міських шкіл є антропоцентрична ідентифікація (переважає у 55% респондентів), що свідчить про їх антропоцентричний світогляд, другою за вираженістю є біоцентрична ідентифікація (переважає у 35% респондентів) – природоцентричний світогляд, третьою – рівновага біоцентричної та антропоцентричної ідентифікації (10% респондентів вибірки).

У сільських старшокласників домінуюча ціннісна ідентифікація зі світом природи – антропоцентрична (середнє значення – 57,5%), отже їх мета взаємодії з природою – задоволення практичних потреб людини (антропоцентричний світогляд). Біоцентричну ідентифікацію зі світом природи (природоцентричний світогляд) мають 30% респондентів сільської вибірки – природа сприймається як живий об'єкт, який необхідно оберігати. Рівновага антропоцентричної та біоцентричної ідентифікації спостерігається у 12,5% сільських старшокласників.

У респондентів міської вибірки було отримані наступні дані: антропоцентричну ідентифікацію (антропоцентричний світогляд) мають 52,5% міських старшокласників, біоцентричну (природоцентричний світогляд) – 40%, а рівновага антропоцентричної та біоцентричної ціннісної ідентифікації проявляється у 7,5% міських старшокласників (табл. 5).

Тобто, домінуючою ціннісною ідентифікацією зі світом природи як серед міських, так і серед сільських старшокласників є антропоцентрична, відмічена тенденція може бути пояснена тим, що у сучасному житті діяльність більшості людей спрямована на отримання певної вигоди від навколишнього середовища, не враховуючи можливі наслідки такої діяльності.

Для виявлення статистично-достовірних відмінностей між особливостями екологічної свідомості та екологічної компетентності серед старшокласників сільських і міських шкіл нами був застосований t-критерій Стьюдента, що дозволило виявити наступне.

Показники компонентів екологічної компетентності у сільських та міських старшокласників статистично достовірно не відрізняються, що свідчить про майже однаковий рівень сформованості екологічної компетентності у сільських і міських учнів. Але, слід відмітити, дещо вищий рівень сформованості когнітивного компоненту екологічної компетентності у міських старшокласників ніж у сільських (середні значення – $2,0 \pm 0,68$ та $1,8 \pm 0,68$ відповідно).

Щодо типу екологічних установок, то статистично значимі відмінності в їх показниках у сільських та міських старшокласників було виявлено за таким типом установки по відношенню до навколишнього середовища як екоцентрична (t-критерій становить 0,010 при $p \leq 0,05$), у сільських учнів вона є дещо вищою, ніж у міських, це можна пояснити тим, що сільські жителі в більшій мірі розуміють свою залежність від природи, а їхня діяльність по відношенню до природи носить екоцентричний характер.

Для виявлення статистично значимих відмінностей у типах екологічного світогляду у старшокласників сільських та міських шкіл нами використовувався метод хі-квадрату (непараметричні показники). Аналіз результатів дослідження не виявив статистично достовірних відмінностей у вираженості різних типів екологічного світогляду в учнів села і міста. Але слід зазначити, що природоцентричний світогляд у сільських школярів дещо переважає (рівень прояву – 40% та 30% відповідно).

Висновки. За результатами проведеного емпіричного дослідження можемо зауважити наступне. Серед компонентів екологічної компетентності (як у міських, так і у сільських старшокласників) найбільш сформованим є ціннісно-смісловий компонент (екзистенційні екологічні цінності та смисли), а найменш сформованим є практично-діяльнісний компонент (освоєння різноманітних видів і функцій

екологічної діяльності та їх реалізація). Домінуючою установкою у ставленні до навколишнього середовища є екоцентрична установка. Ціннісна ідентифікація має тенденцію до антропоцентричної.

Статистично достовірні відмінності між типом екологічної установки й екологічного світогляду та рівнем вираженості складових екологічної компетентності у старшокласників сільських і міських шкіл було виявлено за показниками екоцентричної установки у ставленні до навколишнього середовища, показники якої переважають у сільських учнів.

Таким чином, рівень сформованості екологічної компетенції та тип екологічного світогляду у сільських і міських старшокласників дослідженої вибірки практично однаковий, що можливо, свідчить про незначний вплив на них місцевості проживання. Натомість, перевага екоцентричної установки у сільських старшокласників, можливо, вказує на певний вплив місцевості проживання та устрою життя на установки у ставленні до навколишнього середовища, оскільки, сільські школярі оцінюють природу незалежно від її значення для людей та переживають її позитивний вплив на фізіологічному рівні.

Використані джерела

1. Байденко В.И. Компетенции: к освоению компетентностного подхода / В.И. Байденко. – М. : ИЦПКПС, 2004. – 30 с.
2. Захлебный А.Н. Экологическая компетенция – новый планируемый результат экологического образования / А.Н. Захлебный Е.Н. Дзятковская // Экологическое образование: до школы, в школе, вне школы. – 2007. – № 3. – С. 3 – 8.
3. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология. / С.Д. Дерябо, В.А. Ясвин. – Ростов-Дон. : Феникс, – 1996. – 235 с.
4. Львовичкіна А.М. Екологічна психологія: навчальний посібник / А.М. Львовичкіна – К. : Міленіум, 2003. – 120 с.
5. Мамешина О.С. Эколого-психологический тренинг для учащейся молодёжи: научно-практическое пособие / О.С. Мамешина. – Николаев : Изд-во Южнославянского института КСУ, 2006. – 94 с.
6. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи / В.О. Скребець. – К. : Видавничий дім "Слово", 2004. – 440 с.
7. Скребець В.О. Екологічна психологія: підручник / В.О. Скребець, І.І. Шлімакова. – К. : Видавничий дім "Слово", 2014. – 456 с.
8. Ясвин В.А. Особенности личностного отношения к природе в подростковом и юношеском возрасте / В.А. Ясвин // Вопр. психологии. – 1995. – №4. – С. 21.

Mumasypova-Motyash I.A.

SPECIFIC FEATURES OF ECOLOGICAL COMPETENCY AND ATTITUDES OF SENIOR STUDENTS FROM RURAL AND URBAN SCHOOLS TO THE ENVIRONMENT

In the article the attitude peculiarities of seniors in rural and urban schools to the environment are considered. The results of the empirical research concerning the formation of ecological competence components, the dominant ecological set and type of environmental outlook of senior students are presented. Among the components of environmental competence (both urban and rural senior students) the most formed one is value and semantic component (existential ecological values and meanings), and the least formed one is practice and activity component (mastering of a variety of species and functions of ecological activities and their implementation). The dominant set in relation to the environment is an ecocentric set. Value identification tends to anthropocentric one. The significant differences between the type of environmental set and environmental outlook and expressing level of environmental competence components of senior pupils from rural and urban schools were statistically found on indicators of ecocentric set in relation to the environment, indicators of which is dominated among rural students. The level of ecological competence formation and the type of environmental outlook among rural and urban high school students of studied sample is almost the same, which perhaps suggests that their area of residence has a little impact on them. Instead, the advantage of ecocentric set among rural seniors may indicate some influence of residence area and way of life on the sets in relation to the environment because rural students appreciate nature, regardless of its importance to people and experience its positive impact on the physiological level.

Key words: *environmental competence, environmental set, environmental outlook, ecocentrism, anthropocentrism.*

Стаття надійшла до редакції 26.03.2015 року